

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Румяна Крумова-Пешева, дпсн

на Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

по научна специалност 3.2. Психология (Консултативна психология)

на тема: **„Алекситимия и копинг в животозастрашаваща ситуация.**

**Извадка от български военни и полицейски спецчасти: психологична
грижа и консултиране“**

разработен от: Таня Димитрова

с научен ръководител: проф. Теодора Стоева, дпсн

Дисертационният труд на Таня Димитрова е посветен на тема, която притежава дълга научно-изследователска история, но в същото време и възможности за нови подходи и гледни точки. Въпросите за алекситимията и копинг-стратегииите са доста актуални в съвременната реалност, особено когато са свързани с хора с високорискови професии.

Разработката е разположена на 215 страници и съдържа въведение, 3 глави, части „Ограничения на изследването“, „Заключение и бъдещи насоки“, „Справка за научните приноси на дисертацията“, използвана литература, списък с публикации, участия в научни форуми и приложения. Получените от емпиричното изследване данни са онагледени посредством 40 таблици. Посочени са 265 литературни източника, от които 18 са на кирилица, а останалите 247 – на латиница. По темата са представени 6 публикации в научни издания (1 в съавторство и 5 самостоятелни), както и 3 участия в научни форуми. Това

показва трайния и устойчив интерес и ангажимент на докторантката по избраната тема. Авторефератът обхваща 71 страници и представлява информативен вариант на дисертационния труд с главните акценти в него.

Във Въведението на разработката авторката посочва убедително актуалността и значимостта на проблема. Обръща внимание върху ролята на диагностицирането на равнището на алекситимия и връзката му с ефективното или неефективно справяне в животозастрашаващи индивида ситуации. Разкрива важността на консултативната практика с цел превенция на психиатрични и психосоматични разстройства, както и с цел успешно повлияване на разнородни дезадаптивни състояния и реакции.

Първа глава „Теоретична рамка на изследването“ съдържа изчерпателен обзор на основните понятия, както и задълбочена дискусия, отнасяща се до различни научни възгледи и интерпретации относно проучваните в дисертацията психологични конструкти. По информативен начин авторката представя концепциите за алекситимия в исторически и съвременен прочит и разбиране, през разкриването на разнородни гледни точки за етиологията, клиничните и неклинични измерения, като личностна черта или резултат от органична болест. Подчертава важността на диференцирането, експресията и дефинирането на емоционалните състояния като съществен елемент, отнасящ се до индивидуалната стабилност и устойчивост. Таня Димитрова предлага убедително различни изследователски подходи, свързващи алекситимията с дистрес, травматични преживявания, посттравматично стресово разстройство и др. Представени са идеите на Уйлямс, Фрайбергер, Кристал, Мурман, Бермонд, Тейлър и др. с цел да се очертаят параметрите на феномена алекситимия като мултидименсионален конструкт. Авторката проблематизира въпроса за разнообразните етиологични фактори от биологично, интрапсихично и социално естество. Представени са психометрични инструменти за измерване на конструкта алекситимия – самооценъчни и проективни, както и техните диагностични възможности и ограничения. Посочени са връзки и разграничения с други конструкти като копинг стратегии и защитни механизми. Докторантката търси измеренията на понятието в клиничната практика и неговите корелации с депресията, паническото разстройство, посттравматичното стресово разстройство, с тревожността и състоянията на зависимост.

В теоретичната постановка закономерно се разглежда въпросът за високорисковите дейности, за алекситимията и избора на професия. Прави сериозно впечатление фактът, че за първи път в този дисертационен труд се изследват връзките между двете, независимо от опита в науката до момента да се търсят корелации между стремежа към интензивни усещания и алекситимичните особености на личността. Изчерпателно са представени личностни детерминанти, особености като: тенденция към среда, която не изисква емоционална диференциация, стремеж към оперативна дейност с висок риск, характеристики, ориентирани към непредсказуемост и работа в ситуации с голяма неяснота и неизвестност. Аналитично са представени връзките между алекситимията и избора на високорискова професионална дейност. Таня Димитрова подчертава изрично ролята на психологичното консултиране при спецслужители от областта на МВР и МО, като обръща специално внимание на грижата за психичното здраве на професионалистите в тези сфери. Разглежда въпроса за копинг стратегиите през идеите на Лазарус, Фолкман, Карвър, Конър-Смит и др. Отбелязва подходящо конструкта „копинг“ като мултидетерминиран от разнородни фактори процес. Коментирани са и тук психометрични инструменти, изследващи връзки между личностни черти и емоционални характеристики. Обръща се внимание на възрастта, културалните особености, социалните обстоятелства и се дискутира отношението между копинг и алекситимия. Много рефлексивно е показана корелацията между алекситимичност и копинг с животозастрашаващ стресор, както и нездравословните измерения на подобна взаимосвързаност.

Втора глава е дефинирана като „Постановка, организация на емпиричното изследване и резултати“. В нея коректно са описани целите и задачите на научно-изследователския замисъл. Проведени са пилотно и същинско изследване – и двете на три подетапа. Инструментариумът е подбран напълно подходящо, в унисон с основната идея на изследването. Формулирани са 3 хипотези, като две от тях са с по 3 подхипотези, а една - с 2. Процедурата е реализирана коректно и професионално. Резултатите са представени в четвърта част от разработката. Проведени са корелационни и факторни анализи с цел оценка на надеждността и валидността на използваните за българска популация инструменти. Осъществено е мащабно и многопластово изследване със задълбочен анализ на връзките между изследваните конструкти и социодемографски показатели. Става ясно, че получените данни потвърждават издигнатите от авторката хипотези. Реализирана е прецизна и

задълбочена диагностична дейност, на базата на която могат да бъдат изведени ценни за консултативната практика с хора с високорискови професии насоки. Таня Димитрова доказва по безспорен начин, че адаптираните от нея инструменти RAQ и CORE са валидни и надеждни методики, подходящи за използване от специалистите в сферата на психичното здраве с цел скрининг и с изследователски цели. Статистически и логически са обосновани психометричните параметри на предложените методики и е аргументирано по професионален начин тяхното прилагане в практиката.

Трета глава се отнася до приложимостта на получените резултати в сферата на психологичното консултиране при лица с алекситимия. Подчертана е важноста на прецизната психологична оценка, в която съществен елемент е отчитането на конкретните прояви на алекситичност у отделния индивид. Докторантката разкрива значимостта на валентността на афекта, а също акцентира закономерно върху отчитането на специфичната симптоматика при консултирането. Обоснована е необходимостта от психологична грижа в структурите на МО и МВР, съобразена изключително с индивидуалните и контекстуални характеристики. С голямо внимание и грижа авторката описва особеностите на психологичната помощ в конкретните държавни структури, спецификите на търсенето на помощ от служителите от щатен или от цивилен психолог, нагласите, съпротивите, очакванията и опасенията, различните видове стигматизиране и автостигматизиране. Напълно подходящо е подчертано значението на анонимността и конфиденциалността в консултативната практика.

Отчетени са ограничения на изследването като: размер и характеристики на извадката, времеви интервал между събитие с животозастрашаващ стимул и момент на попълване на методиката, прилагането единствено на самоотчетни инструменти и др. Авторката посочва също възможности за бъдещи изследвания в насока на проучване на валентността на афекта и нейното значение за алекситимията, изследването върху честотата на излагане на високорискови стресори, индивидуалната оценка за стресора и др.

Описани са приносни моменти на дисертационния труд, които са свързани с адаптирането на копинг-инструмент към спецификите на справянето с животозастрашаващ тип стресори; алекситимията като конструкт се свързва с избора на професия; конструирана е програма за психологична грижа, отчитаща алекситимията като личностна черта на

служителите в МО и МВР. Смятам за особено ценен адаптираният от авторката психометричен инструмент, специално насочен към измерването на справяне с високорисков стресор, както и съобразяването и подчертаването на смисъла на интегративния подход.

Искам да подчертая също, че докторантката се е съобразила абсолютно коректно с предложените от мен препоръки към дисертацията и автореферата.

В заключение: смятам, че дисертационният труд на Таня Димитрова съдържа много важна научна и практическа стойност в областта на психодиагностичната практика и на психологичното консултиране. Идеята и осъществяването на подобно многокомпонентно емпирично изследване са представени напълно изчерпателно, прецизно и професионално. В разработката правят впечатление сериозните способности на авторката за провеждане на задълбочени теоретични проучвания и на стойностни изследователски проекти. Проявени са също убедителни качества и интерес към рефлексивна и интерпретативна позиция спрямо разнородни интерперсонални и интрапсихични феномени. Всичко това ми дава основание да предложа напълно убедено на уважаемото научно жури на Таня Димитрова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 3.2. Психология (Консултативна психология).

Изготвил рецензията.....

(проф. Р. Крумова-Пешева)

16.05.2024г.

гр. София